

PRZEGLĄD

ROLNICZY, HANDLOWY I PRZEMYSŁOWY.

Pismo bezpłatne, wychodzące dwa razy na tydzień
przy
DZIENNIKU WARSZAWSKIM.

N^{ER} 80.

WARSZAWA.
NIEDZIELA. — d. 27 Września
9 Października 1853 roku.

Wyciąg z obrazu działań rządu królestwa Polskiego w roku 1851,
złożonego NAJJAŚNIEJSZEMU PANU przez Namiestnika królestwa.

(Dalszy ciąg).

W 168 warsztatach wyrobów jedwabnych 220 osób wyrobiło różnych tkanin arszynów 80,267, burtów, frendzli i t. p., arszynów 30,467, w ogóle za rs. 113,714; więcej jak w r. 1850 za rs. 24,754.

W 39 cukrowniach pracowało więcej jak 3700 osób, a z 4,216,050 pudów buraków otrzymano mączki zdalnej do rafinerji i do sprzedaży 222,666 pudów, z 148,214 pudów takowej mączki przerobiono na czysty cukier, więcej jak w r. 1850 o 57,716 pudów. Z opłaty od wyrobu cukru z buraków wpłynęło rs. 17,273, więcej jak w r. 1850 o rs. 787.

Prywatnych kopalń rudy żelaznej, było 62; w nich 2461 robotników wydobyło rudy badji 195,816, wartości rs. 822,212. Zakłady cynkowe wydały cynku za rs. 73,791.

Inne zakłady i fabryki przysposobiły: porteru i piwa za rs. 158,539; araku i słodkich wódek za rs. 242,200; oleju do palenia i do jedzenia za rs. 146,764; octu za rs. 36,808; cykorji za rs. 79,598; powozów za rs. 116,179; fortepjanów za rs. 61,250; papieru za rs. 314,517; obić papierowych za rs. 112,205; przetworów chemicznych za rs. 100,650; wyrobów skórzanych i surowcowych za rs. 665,228; świec woskowych i stearynowych za rs. 108,316; tkanin włosianych za rs. 17,846. Oprócz tego w zakładzie wyrabiania statków parowych i gabar wyrobiono za rs. 9000, a w zakładach siarki, szkła, fajansu, broni myśliwskiej, wyrobów blaszanych, druciannych, narzędzi chirurgicznych, instrumentów muzycznych i innych pomniejszych za rs. 1,188,032.

Ludność rzemieślnicza wynosiła w r. 1851 głów 82,151, więcej jak w r. 1850 o 3276. Wartość surowych materiałów przerobionych przez też zakłady wynosiła w r. 1851 rs. 3,931,264, więcej jak w r. 1850 o rs. 62,961. Wartość wyrobów wynosiła do rs. 8,339,521, więcej jak w r. 1850 o rs. 162,579.

Wszystkich zaś robotników w fabrykach, zakładach i u rzemieślników wyciągu roku 1851 było głów 131,770, więcej jak w roku 1850 o 2829.

Wartość wszelkich wyrobów fabrycznych wynosiła o rs. 10,870,736, mniej jak w r. 1850 o rs. 415,266, a wartość wyrobów rzemieślniczych wynosiła rs. 8,339,521, więcej jak w r. 1850 o rs. 162,579.

Właścicielom fabryk i zakładów udzielono pożyczek na rs. 204,500;

udzielono trzy listy przyznania na wynalazki pożyteczne i dozwolono bez cła przywozić z zagranicy liczne przedmioty.

Handel wewnętrzny. Na jarmarki i targi w królestwie odbyte, przywieziono w r. 1851 artykułów, przedmiotem handlu wewnętrznego będących, jako to: narzędzi gospodarskich, bydła, koni i t. p. o ile skontrolować było można, za rs. 5,860,775, mniej jak w r. 1850 o rs. 741,906 i sprzedano za rs. 3,083,657, mniej jak w roku przeszłym o rs. 420,742.

Targi na wełnę odbyły się w Warszawie i Kaliszu, przywieziono jej pudów 32,782, więcej jak w r. 1850 pudów 4438. Sprzedaną została po cenach, po jakich płacono za nią w sąsiednich prowincjach Pruskich.

Stan miast. Dochody kas miejskich, nie licząc miasta Warszawy, wynosiły w r. 1851 rs. 534,098, więcej jak w roku 1850 o rs. 11,091 i zostały użyte na utrzymanie służby po miastach, oraz na inne wydatki etatowe i nadetatowe.

Funduszy miejskich tak złożonych w banku na procent, jako też rozpożyczonych kasom miejskim i budującym domy, było z końcem roku rs. 1,047,616. Nieruchomego kapitału było w banku rs. 44,140.

Kosztem prywatnych osób wystawiono po miastach (wyjąwszy miasto Warszawę) nowych domów murowanych 169, a drewnianych 530.

Miasto Warszawa. Dochody miasta Warszawy wynosiły rs. 841,319 (więcej jak w r. 1850 o rs. 23,706), a z remanentem z r. 1850 wynosiły rs. 915,806. Z tych użyto na wydatki etatowe i upiększenia miasta rs. 846,143, pozostało rs. 69,663.

Z długów ciężących miasto Warszawę w roku 1850 w sumie rs. 3,637,959, w roku 1851 spłacono rs. 248,132; pozostało zatem długi rs. 3,389,827.

Wyciągu roku wydano pozwoleń na wystawienie domów murowanych 37, a zabudowań gospodarskich 19.

Z powodu wprowadzenia w wykonanie w 1851 r. nowych przepisów celnych, zmniejszoną została opłata konsensowa od trunków zagranicznych, sprowadzanych do Warszawy.

Celem uregulowania na jednostajnych zasadach rozkładu i poboru opłaty na rzecz kasy miasta Warszawy od zarobków uiszczanej, pod nazwiskiem kanonu, zatwierdzoną została nowa taryfa dla tejsze opłaty.

Ubezpieczenia. Wysokość ubezpieczeń nieruchomości wynosiła w miastach rs. 52,974,730, a we wsiach rs. 97,139,430, razem rs. 150,114,160, więcej jak w r. 1850 o rs. 3,210,150.

Przychód z ubezpieczeń łącznie z remanentem z lat przeszłych wynosił rs. 863,997, więcej jak w roku 1850 o rs. 12,425.

Przychód z ubezpieczenia ruchomości łącznie z remanentem z lat przeszłych wynosił rs. 494,122, więcej jak w r. 1850 o rs. 50,262.

Transportów wodą i lądem prowadzonych ubezpieczono na rs. 3,169,685, mniej jak w r. 1850 o rs. 718,183. Dochody z tej części ubezpieczeń przyniosły rs. 23,301, mniej jak w r. 1850 o rs. 12,633.

Osób przystępujących do ubezpieczenia na życie było 129. Kapitałów mających być wypłaconych jednorazowie ubezpieczono na rs. 348,325, a rocznych dochodów na rs. 604.

(Dalszy ciąg nastąpi).

ODPOWIEDŹ NA UWAGI P. DORANTH,

UCZYNIONE NAD WOZEM GOSPODARSKIM NA PLACU KRASINSKICH
W CZASIE JARMARKU W R. 1853 WYSTAWIONYM.

Dla lepszego przekonania o praktyczności i użyteczności wozu mego na widok i sąd publiczny wystawionego, miało się odbyć z tymże doświadczenie w Wilanowie, o czem piśma zawiadomiły, gdy wszakże próba narzędzi rolniczych przez niedostateczność machin do żęcia zboża zapowiedziana w Wilanowie, odbyta publicznie być nie mogła, na której i wóz opisany w korespondencji nr. 49 przy gazecie Warszawskiej miał jeszcze trzecią próbę odbyć, poprzestając na pierwszych odbytych na placu fabryki p. Zakrzewskiego i w Czerniakowie na najgłębszych piaskach (w pierwszym skrzynia nasypaną była ośmioro korcami piasku czyli 36 centnarów wagi trzymającem, w drugim zaś naładowaną też skrzynia gnojem bydłecem 15 korecy obejmującym, o odbyciu których publiczność przez Kurjer Warszawski zawiadomiona została). Wynalazca ma zaszczyt odpowiedzieć, iż rzeczywiście od lat 17 miał na celu i usiłował wóz w kwestji będący, jako ważne narzędzie w gospodarstwie, obok machiny do żęcia zboża swojego pomysłu, do podobnego stanu doprowadzić, aby odpowiedział wszelkim warunkom, jakich wóz zwyczajny, choćby najogólniej zbudowany posiadać nie może, bowiem ten przy swych wązkich osiach i rozworze niezdolny jest na miejscu się zawracać; do naładowania i wyładowania łatwego nachylać; przytém nie może mieć nadproporcją wyższych kół, aby był lżejszym i nie może mieć takiego hamulca, aby bez zsiadania i zatrzymania kół, cały wóz był zahamowanym i odhamowanym; nie może być tak łatwo i z pośpiechem złożony i rozebrany, nie może mieć w jednej całości skrzyni i drabin, któreby jeden człowiek mógł założyć i odłożyć, słowem wóz ten mający szeroką koleję, wysokie koła i szerokie od 5 do 6 cali dzwona, a mogący być jeszcze dłuższym jak jest, przez co ciężar ciśnie najmnieżej na jeden punkt, gdy przy karach zwyczajnych lub wozach z wązkimi osiami i dzwonami na polach ornych i pulchnych, piaszczystych lub rozrzadzonych drogach ma się rzecz przeciwnie, bowiem koła zarzynają się głęboko, a przez to wielkim oporem siła sprzężajna obciążoną zostaje. Kiedy wozem moim uszykowanym ze skrzynią z największą łatwością na podobnych miejscach wywozić można wszelkiego rodzaju nawozy, margle, piasek, kartofle (a), bu-

raki i t. p., uszykowanym zaś w same drabina, można wozić zboże w snopach, siano, torf, węgle lub drzewo sążniowe w szczapach. Można by tu tylko powiedzieć, że kłoców długich z lasu dla szerokiej jego koleji wprowadzać niepodobna, lecz gdy porównanie całą długość osi woza zwyczajnego, wypadnie toż samo w górze, dla tego więc i w tem razie można sobie poradzić.

Ztąd wypada, że gdy ten wóz swoim urządzeniem oszczędzający siłę sprzężajną i ludzką, zapewniający dłuższą swą trwałość najmnieżej licząc dwa razy od zwyczajnego; przeto jest bardzo użytecznym i zasługuje nie tylko na upowszechnienie jak najspieszniejsze, ale nawet na pierwszeństwo przed wozem zwyczajnym najogólniej zbudowanym, dla którego koleję wązką jako niedogodną i częstokroć przy wozach zwyczajnych niebezpieczną, w szeroką dogodniejszą zamienioną być powinna.

Gdy z wyrachowania okazało się, że tym wozem najmnieżej dwa razy więcej można zrobić jak zwyczajnym; przeto można liczyć oszczędności parę koni przy jednym wozie, których utrzymanie roczne i takowych kupienie liczyć można najmnieżej 150 rub. sr. Obok tego, że ten wóz nie może uleść tak częstemu uszkodzeniu jak kary lub wozy zwyczajne, bowiem w sprychach na przemian i przeciw sobie bitych nie tak łatwo poruszy się i nie może raptem przechylać w wyładowanym, jakto ma miejsce przy karach zwyczajnych, przez wolny obrot nietak prędko buksy i osie zużywają się tém bardziej że piasty do zatrzymania smarowidła są zamknięte, przez co takowe się oszczędza.

A że składa się z skrzyni i drabin w jednej całości będących (które tylko p. Doranth uważa za najszczególniejsze i które, gdyby zaaplikować do wozu zwyczajnego, byłoby to i toż samo? Pytanie tu wielkie, jakim sposobem to uczynićby można, aby na wąskiej osi temi robić można bez niebezpieczeństwa? Niech mi tu raczy darować najwięcej myślicy i usiłujący, że tego dokazać niepotrafi), nie tak łatwo zabraknąć może u tych jakiej części składającej, jak to ma miejsce przy zwyczajnym, który złożony jest przez spodu z oddzielnego skrętu, rozwory, kłonic, dennicy, desek, drabin, luszni, nalustków, zapuszczalnika, lonów i powęza, z których mimo mozolnego i długiego oczekiwania przy złożeniu, gdy tylko jednej części z wymienionych zabraknie lub te przemienione od jednego do drugiego wozu zostaną, całe usiłowanie za nic i wóz potrzebny do roboty użytym być nie może, gdy tymczasem robota pośpiechu wymagająca wystawioną zostaje na spóźnienie a ztąd stratę przynosi w gospodarstwie, co przy urządzeniu mojego wozu praktykować się nieda, bowiem jedna tylko lina z swym hakiem łatwą jest do odjęcia, które w obawie zachować potrzeba. A że przez zamknięcie piast koła do smarowania nieodjejmują się, przez co nie traci się tyle czasu i człowiek nie jest tyle utrudzonym, bowiem gdy się piasty nasycają tłustością, dosyć be-

klepiskach na dnie drabinki w trójkąt złożone przeplecione chrustem, aby kartofle nieprzelatywały; po przykryciu których słomą i ziemią, daniem zwyczajnych luftów w górze, zostawić takowe ze spodnim otworem niezamkniętym aż do zimy, przez które to otwory następnie mocny przeciąg i kartofle tak się łatwo pozbędą z wszelkiej wilgoci i nadwężenia, że żaden się nie zepsuje i tym sposobem nasypując z skrzyni tego wozu kartofli, usypianie na podobne groble najmnieżej kosztują pracy i nie trą się tak, jak się to praktykuje przy chowaniu innymi sposobami niezabezpieczającymi ich przechowania.

(a) Które w tym roku że się nieudały i są nadwężone skutkiem mokrego lata a stąd do przechowania trudne, radzę, aby chować na ziemie w grobelki nasypując kartofle prosto z pola bez suszenia nawet na

dzie raz lub dwa razy w 14 dniach smarować oliwą lub olejem niewysychającym, lub zwierzęcą tłuszczą roztopioną, kiedy przy zwyczajnym wozie przynajmniej raz na dzień potrzeba smarować, która to czynność, że jest najprzykrzejsza i najtrudniejsza, dla tego też częstokroć wóz zwyczajny bywa na niebezpieczeństwo wystawiony, kiedy źle nasmarowany przy zhytniem tarcu ogień wznieca i spalonym zostaje.

Co do sworznia, podług przypuszczenia p. Doranth, że ten przy nierównościach w wozie wystawionym złamanym być może?

W kilkokrotnem doświadczeniu przy wywozie nawozów, zwozie kartofli i t. p., warzywa po zagonach w miejscu gdzie był zbudowanym i przy próbach ostatnich jak niemniej gdy się hamulca doświadczało, a potrzeba było zawracać na miejscu ukośno po głębokich nierównościach, wypadek ten nie miał miejsca, bowiem rama spodnia jest ruchomą w połączeniu z osią tylną, która w końcu w sposób trójkąta złożona oparta na przodzie niezbyt obciążonym złączona sworzniem w miarę potrzeby nachylać się daje, przez co więc zbytnie napięcie na sworzeń niemoże spowodować jego złamanie.

Co do kosztu zbudowania tego wozu z wszelkimi częściami zdaje się, iż żądanie fabrykanta powozów p. Schiler przy ulicy Erywańskiej nr. 1066, gdzie obecnie wóz ten znajduje się, jest za drogie, bowiem od rs. 110 takowego zrobić niechce się zdeklarować, dając za przyczynę drogłości drzewa rękodzielnego w Warszawie, które na jeden taki wóz liczy na rs. 24, lecz zważywszy, że odrobienie tego wozu w fabryce Warszawskiej będzie pozorniejsze i dostateczniejsze od tego jaki na widok publiczny jest wystawionym, przez co może być o wiele trwalszym, a porównyując takowy z zwyczajnymi jakie się wyrabiają i ile kosztują tu w Warszawie, a o ile mniej są użytecznymi od zbudować się mającego, niemożna więc powiedzieć, że jest za drogim i niepodobnym do posiadania gospodarzom, szczególniej tym którzy umieją pojąć rzeczy, mają własne przekonanie i wzgląd na oszczędzenie sił sprzężajnych, ludzkich i postęp w robotach, a skąd osiągnięcie z swego gospodarstwa nietylko zwrotu prędkiego wydanych kapitałów na ulepszone narzędzia, ale podwojonych korzyści.

A. Chrzanowski, b. u. i. a. w Marymoncie.

WYCHÓW, PIELEGNOWANIE i CHODZENIE OKOŁO ZWIERZĄT DOMOWYCH.

A. Ogólne uwagi nad wychowem i utrzymywaniem zwierząt domowych.

(Dalszy ciąg).

7. Później przyłoży się łeb źrebienia do wymienia matki, gdyby mu ssać nie pozwoliła, zdoić ją tylko, a niezawodnie potem ssać będzie mogło.

8. Gdy wymię stwardnieje lub dostaje zapalenia, trzeba je okładać ciepłym rumiankiem lub rozartem, w wodzie odgotowanem, siemieniem lnianem.

9. Jeżeli będzie potrzeba, wypadnie oddalić miejsce, ciągnąwszy je łagodnie, a potem napuścić ciepłego wina lub piwa dla wzmocnienia klaczy.

10. Jeżeli klacz przy źrebieniu jest słaba, trzeba jej dać 1/3 kwarty wina ze zdzibkiem drobno utłuczonego cynamonu; co rozdzielić na dwa razy, w czasie po kwadransie czyli co ćwierć godziny.

11. Jeżeli źrebienie jest ciężkie, należy sprowadzić zręcznego kownała.

hh. Pielegnowanie źrebiąt.

Tu następujące prawidła zachować należy:

1. W pierwszych dniach po oźrebieniu trzeba całą uwagę zwrócić na karmienie klaczy. Mylnem jest to zdanie, aby dla wzmocnienia źrebienia dawać klaczy w wielkich ilościach karmę bardzo pożywną; przeciwnie należy ją dawać w małych porcjach miernie pożywną, a postępować do coraz pożywniejszej stopniowo. I tu powolne przechodzenie od jednej paszy do drugiej tylko roztropnem być może.

2. Jeżeli klacz nie ma mleka, domięszywać jej do owsa jęczmieniowego śrótu.

3. Po dwóch tygodniach można już użyć klaczy do lżejszych robót, ale nie dłużej ciągiem nad trzy godziny, gdyżby tęskniła za źrebieniem i mogłoby ją też mleko zewrzeć. Żrebię powinno być tak trzymane w zamknięciu, aby się uszkodzić nie mogło.

4. Jak tylko źrebię źreć zacznie, tedy starć się trzeba, aby też siano i słomy z koryta lub z za drabki sięgnąć sobie mogło.

5. Podczas mokrej a zimnej pogody, tudzież gdy jest wielka rosa lub śron, nie trzeba klaczy ze źrebieniem na pastwisko wyprowadzać. Lepiej niech dostanie w tym czasie owsa ze sieczką i słomy.

6. Gdy przypadkiem zdechnie klacz w czasie karmienia źrebienia, tedy można je doprowadzić do innej, lub też karmić śrótem i napojem z mleka.

7. Po 5 lub 6 miesiącach odsadza się źrebię od klaczy i daje mu się za strawę dobrego sianka i plew z owsem zmieszanych. Może się też jednak bardzo dobrze uchować i na samym tylko owsie. Wszelako następujący obrok jest najlepszy dla źrebiąt: Do końca 9 miesiąca dawać dziennie po 5 funtów siana i po 3 funty owsa; w drugim roku daje im się po 10 funtów siana i po 4 funty owsa; a w trzecim roku 12 funtów siana i 5 funtów owsa. Do owsa bierze się w pierwszym roku na przymieszkę plewy, a później drobna sieczka. W pierwszym roku daje się 1 funt, w drugim 1 1/2 funta, a w trzecim 4 funty soli na każde źrebię. Po każdym obroku trzeba źrebięta napoić. Bób i groch podobno niedogodnie na oko źrebienia wpływają.

8. W lecie drugiego i trzeciego roku dostaną źrebce zielonej wyki, konieczyny, lucerny i t. p., wprawdzie po trosze tylko, ale dość często lub też przyzwyczajają się zwolna do pastwiska. W trzecim roku odłącza się ogierki od klaczy.

9. Przy wszelkim rodzaju paszy powinny źrebce przy pięknej pogodzie zażywać codziennie dowolnego ruchu.

10. Gdyby klaczy po odsadzeniu źrebienia miało stwardnieć lub nabrznieć wymię, więc je trzeba codziennie zmywać zimną wodą i dać klaczy mierne poruszenie, np. przejeżdżając ją w pewnych czasach.

11. Stajnia sucha, jasna, czysta i dostęp wolnego powietrza mająca, nadzwyczajnie służy młodemu koniowi. Ludzie spokojni powinni go tu pilnie chędożyć, doglądać we wszystkiem, obchodzić się z nim łagodnie, aby go przyzwyczaić do późniejszych około niego zatrudnień, jako to: do chędożenia, kielznania, ubierania, kulbaczenia, kucia i t. p. Pra-

